

MEDYATİKLEŞME OLGUSU ve POLİTİKA KARŞISINDA BİLİMSEL GERÇEKLER

Neşe Erkelli Kızıl*

Değerli Hocamız Prof. Dr. İsmet Giritli'ye armağan edilen bu esere bir yazıyla katkıda bulunmaktan duyduğum mutluluğu kelimelerle ifade etmek çok zor. Hocamız, geniş kültürünü, zengin dünya görüşüyle ve üstün espri anlayışıyla birleştirerek şunabilen ender kişilerden biridir. Onu dinlerken öğrenmek ve de bir daha unutmamacasına öğrenmek mümkündür. Çünkü dili kullanmadaki yeteneği ve zorları kolaylaştırmadaki ustalığıyla, öğrenmeye bir parça hevesi olan herkese konuyu öğretir. Hocayı gülümseyerek hatırlarız çünkü insanları mutlu kılan bir kişiliğe sahiptir. Sezgilerinin güçlü, otoritesinin yoğun olduğunu biliriz, belki biraz çekiniriz fakat mizah ve tolerans yüklü diğer kimliği karşısında rahatlar, hocayla birlikte çalışıyor olmanın tadını çıkarırız.

Hocamız "Gazeteciliğin Bazı İlke ve Sorunları" adlı kitabında bakınız neler diyor:

"Her ülke lâayık olduğu kitle haberleşmesi araçlarına sahiptir. Bu anlamda kitle haberleşmesi araçlarının toplumu aksettiren bir ayna olmasından bile bahsedilmiştir. Gerçekten 'yazılı' ve 'sesli' yayınlarda o ülkenin ekonomik gelişmesini, ulusal mizacını, siyasi rejimini, kültür seviyesini ve zevklerini bulmak mümkündür. Haberleşme sisteminin o ülkenin bir nevi folkloru olduğu söylenebilir."

Türkiye'deki medya açısından ve bu medyaya kendini dayanak yaparak farklı görünmek isteyen politikacılar açısından bu sözler tam yerine oturuyor. Son zamanlarda medyatik olma olgusu iyice gündemde ve aşağıda Hoca'mıza armağan olarak kaleme aldığım makale de bu olgunun bir boyutunu işliyor.

MEDYATİKLEŞME OLGUSU ve POLİTİKA KARŞISINDA BİLİMSEL GERÇEKLER

En ciddi konuların çözümü söz konusu olduğu zaman bile olaya bilim çerçevesinden değil medyatik yaklaşıyoruz. Hangi bilim alanı söz konusu olur-

* Dr., Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Öğretim Görevlisi.

sa olsun bu biraz böyle. Ben hukukçu olduğum için konuyu hukuksal açıdan değerlendireceğim. Medyatik yaklaşımdan kastedilen nedir, önce bunu açıklamak istiyorum. Bu tür yaklaşım, olayları medyanın yani basın yayın organlarının ve de görsel basının dev büyütecinde, bilimsellikten ve çoğu kez gerçeklikten uzak görmektir. Olayları değerlendirirken, gözü ve kulağı tatmin etmek, parlak ama bilimsellik dışı laflarla sadece vatandaşı yanıltmaktır. Hangi yayın organı olursa olsun, bu yöntemi kullanan kişi, tercihini bu doğrultuda bilinçli olarak kullanmakta; hukuk, iktisat, sosyoloji ve benzeri konularda bilimsel gerçeklerin kaçınılmaz olarak sözkonusu olduğu durumlarda bile tercihini kolay ve parlak olandan yana yapmaktadır. Artık gözü ve kulağı tatmin etme dürtüsü ön plandadır. Bu olguyu, kısaca, “izleyiciye lensleri bozuk pembe gözlük takması olgusu” olarak izah edebiliriz.

Bilimsel gerçekler, her zaman herkes için hoş ve sevimli olmayabilir. Ama medya için çekicilik, izlenir olma, rating kaygısı, daha çok reklâm alma telaşı ile bağlantılı dürtüler hep ön plandadır. İşte bu yüzden, dördüncü erk olma işlevi, kamunun sesi soluğu olma görevi ne kadar kaçınılmaz olsa da, medya, varolma yarışı içinde, günün en çok izleneni olma kimliğine yönelebilir. Bu kaygılar, medyayı olduğu kadar, medya dışından olup da medyada boy gösterenleri de hiç kuşkusuz etkilemekte ve medyada en iyi ve en etkili görüme yarışı içinde, bilgi ve birikim kolaylıkla bir kenara itilip, ilkesiz bir çekicilik ön plana çıkmaktadır.

Son seçimlerde, liderleri pembe çerçeveli gözlükler ardından sergileyen medyanın yaptığı işi, daha doğrusu kamuoyunu oluşturma görevini ne kadar başarıyla yerine getirdiğini zaman gösterecektir.

Kitleleri belli mecralara çekmenin çeşitli ama basit yöntemleri vardır. Kitle insanı, içinde bulunduğu topluluğun anlayışına sahip olur. Düşünme, inceden inceye muhakeme etme sözkonusu olmadığı için, kitleyi yönetecek olan insanlar, basit, kolay anlaşılır iddialarla ortaya çıkarlar. Kanıt ve getirilen çözümler de iddialar gibi kolay anlaşılır ve basit olur. İddiaların kalıcı ve etkin olması için defalarca tekrar edilmesi gerekir. Bu öyle bir tekrar sürecidir ki seçilen terim ve cümleler bile birbirinin aynıdır. Bu tekrarlar, yadsınamaz gerçekler olarak akıllara yerleşir. Artık bilinç, bir daha asla açılmayacak biçimde bu iddiaları yuvasına kitlemiştir. Hayallerle düşünen kitle için tek gereksinim kolay taklit edilir modellerdir¹. Nasıl ki yabancı dil öğreten okulların ilk sınıflarında kısa kalıpların ve cümleciklerin sürekli tekrarıyla, o yabancı dil bir daha unutulmayacak bir biçimde hafızalara işleniyorsa, medya da aynı sistemi kullanarak toplumu istediği doğrultuya sürükleyebilir.

¹ Gustave Le Bon, Kitleler Psikolojisi, çev. Selahattin Demirkan, İstanbul, 1976, I.B., Yağmur Yayınları, s.52.

İknada başarılı olabilmek için mesajların basitleştirilmesi gerekir. Basit ve öz mesajların algılanması çok kolaydır. İkna etme, belli simgeler taşıyan mesajlarla davranışların değiştirme yönündeki çabalarıdır². Toplum nasıl ki TV dizilerini her gün izleyip bu dizilerde olup bitenle kendisini özdeşleştiriyor ve bir ertesi günü ipe çekiyorsa, heyecanlı bir yarış biçiminde, son derece çekicilikle sunulan seçim haber, yorum ve oturumları da bu medyatik düşünce çerçevesinde planlanır. Seçim zamanlarında seçim haberlerine, siyasi yorumlara öncelik ve ağırlık kazandırılır. Kitle gayet yoğun bir biçimde bu yeni atmosferin içine sokulur. İlgisiz gibi görünenler bile medyanın etki ve gücüne kendilerini bu havanın içinde buluverirler. Bu gibi durumlarda sadece alıcıların bilgilenme isteği doğrultusunda değil, çeşitli kaynakların yapay yönlendirmeleri sonucunda çoğunluğun ilgisi belli bir veya birkaç konuya çekilebilir³.

İletişimin işlevleri üzerinde duran Mac Bride raporu, bu işlevleri şu şekilde sıralamıştır: Toplumsallaştırma, güdüleme, tartışma ortamı yaratma, eğitim, kültürel gelişmeye katkı, eğlendirme, bütünleştirme⁴. Bu işlevler ne ölçüde yerine getirilir? Medya bu işlevleri yerine getirme çabası içinde mi, yoksa hizmet ettiği belli kesim ve gayelere ulaşma yolunda mı bir seyir izler? Medya elde ettiği bilgiyi, bazı nedenlerle toplumdaki gizleyebileceği gibi, kendi ürettiği yapay bilgileri, birilerine hoş görünmek için parlak kağıtlara sarıp sunabilir. "Gerçekleri İzlediniz" sloganını atarken aslında hiç de gerçekçi değildir⁵.

Televizyonda görülen doğru olmasa da kitle çoğunlukla ona inanmak durumundadır. Gözlerin gördüğü doğrudur. Bu çok tehlikeli bir olgudur. Kişiyi düşünmeye zorlayacak şüphe dahi ortadan kalkmıştır. Kitleli davranış biçimi içine giren insan; yığın psikolojisi olarak da tanımlanabilecek bir davranış biçimiyle; akıl, bilinç, moral değerler, direnme ve kontrol mekanizmalarını hızla yitirerek propaganda içinde eriyebilir. Yalnızca televizyonda gördükleriyle bütünleşir, gördükleri onun yegâne salt ve somut gerçeklerdir⁷.

Yasama, Yürütme, Yargı'dan sonra dördüncü kuvvet olan Basın ve görsel ve işitsel boyutuyla Radyo Televizyon bazılarında göre dördünden de ayrı ayrı güçlü ve her birine zamanı geldiğinde hâkim durumdadır. Her konuda bu özelliğinden istifade etmesi kaçınılmazdır. Promosyon, reklam, rating kaygıları kitle haberleşme işlevinin ticari boyutunu karşımıza çıkarmakta, farklı çıkar çevre-

2 Erol Mutlu, İletişim Sözlüğü, İstanbul, 1994, Ark Yayınları.

3 Önder Şenyapılı, Toplum ve İletişim, İst., 1981, Turhan Kitabevi.

4 Vakur Kayador, Kitle İletişim Araçları ve Dünya Ülkesi Yurttaşları, Adam Sanat Dergisi, sayı 72, Kasım 1991, s.36.

5 Can Kozanoğlu, Pop Çağı Ateşi, İstanbul, 1995, İletişim Yayınları.

6 François Mariet, Medya Dünyası, der. Jean-Marie Charon, çev. Oya Tatlıpınar, İstanbul, 1992, İletişim Yay., s. 141.

7 Jose Ostega, Kitlelerin Ayaklanması, çev. Seçkin Çağın, İst. 1968, May Yay., s.9.

lerine hizmet veren ve gerçek işlevi ikinci plana iten medya yönetimleri, ülkede politikanın usulüne uygun yapılmasına elverişli ortamı yaratmamaktadırlar. Bu kaygı duyulacak bir husustur. Sade vatandaşı yanıltmak kolay olabilir ama bilge kişiler varolduğu sürece, bilgi mutlaka doğruları söyleyecek bir kaynak bulup, ortaya çıkacaktır. Bu ifade ettiklerim asla bir genelleşme niteliği taşımamakta ama maalesef yoğun medyatik eğilimi anlatmaktadır.

Medyanın parlak ambalajının ve orijinal büyütecinin sade vatandaş üzerinde olduğu kadar, sade vatandaş seçimi öncesi yönlendirme durumunda olan politikacılar üzerinde de rolü büyük olmaktadır. Kimisi, medyatik davranış biçimi sergileyerek bol keseden vaadlerini dile getirirken, diğerleri, saldırılarını, korunmalarını, mimik, üslup ve tarzlarını hep medyaya göre ayarlamaktadırlar. Kendileri olmak yerine medyatik olma yolunu seçerler. Belirgin şekilde tutum ve biçim değiştirmeleri bundandır. Bazen bu davranış biçimleri o kadar abartılmaktadır ki yapmacık ve yakışsız olmaları bile sözkonusu olabilmektedir. Bütün bunlardan öte, bilimsel olma kaygısını hiç taşımazlar. İstatistikler, veriler, raporlar, hesaplar öne sürülür ama bunların gerçekliğini tartışacak ne zaman vardır ne de mekan elverişlidir ve de izleyicilerin çoğu zaten bu teknik bilgileri kavrayacak bilgiden ve birikimden yoksundur. Sağduyu tek ölçekleridir.

Toplumların bir çoğunda bu gibi durumların yaşandığı malumumuz. Bizim politikacılarımız da, seçim öncesi açık oturumlardan birinde, özel malvarlıklarının, iki seçenekten birinde, Sayıştay ya da Devlet Denetleme Kurulunda denetlenmesi konusunda hem fikir oluverdiler. Az da olsa bazı konularda anlaşılıyor olmaları memnuniyet vericiydi, vatandaşa güven verme açısından da konuya olumlu yaklaşımları iyiydi ama gelgelelim bir Hukuk Devleti olan ülkemizde, özel malvarlıklarını, diledikleri gibi bu kurumlar tarafından denetlenmesi mümkün olabilir miydi? İşte şimdi bu konuyu bilimsel açıdan, bir İdare Hukukçusu mantığıyla değerlendirmeye çalışacağım ve ülkemizdeki, çeşitli konularda denetim görevi verilmiş Anayasal Kuruluşları, işlevleri itibariyle ele alarak, herbirinin yetki alanından, çalışma şekline ve bunların harekete geçmesini sağlayan mekanizmaların organik yapısından bahsedeceğim.

1961 Anayasası'nda varolan ve 1982 Anayasası'nda da yinelenen iki önemli madde Türkiye'de Devlet Yönetimini belirleme açısından temel taşıdır. Bunlardan biri, 1982 Anayasası'nın 6. maddesi, diğeri de 123. maddesidir. 6. maddeye göre: "Hiçbir kimse veya organ kaynağını Anayasa'dan almayan bir Devlet Yetkisi kullanamaz" 123. madde ise: "İdari Kuruluş ve Görevleriyle bir bütündür ve kanunla düzenlenir" demektedir.

Bu iki Anayasal esas birlikte değerlendirildiğinde, şunu açıkça görürüz ki yönetsel yetkiler yasalarla verilir ve Yönetim (İdare) içinde yeralan hiçbir

kurum ve kuruluşun benzetme yoluyla ya da keyfi biçimde yetkilendirilmesi sözkonusu olamaz. Bu esas, demokratik devlet kimliğinin en temel göstergesidir ve aksinin düşünülmesi bu kimliğin zedelenmesi anlamını taşır. Bilindiği üzere, kanun hükmünde kararnameler bile acil, günlük, sınırlı (daha ziyade ekonomik ve sosyal) konuların ivedi çözümlenmesi için öngörölmüş tasarruflardır ve bu kadar sınırlı konuyu düzenledikleri halde yetki kanununa muhtaç olup, derhal TBMM'ne sunulma gibi bir sonucu bünyelerinde taşırlar. Demek oluyor ki yasa koyucu, Anayasa vasıtasıyla Devlet Kuruluşlarındaki yetkilerin yasalarla belirleneceğini söyleyerek, kesin, değişmez bir durum tespiti yapmıştır.

Konuyu irdelemeye başlarken öncelikle Devlet Denetleme Kurulu'nu ele almak istiyorum. Devlet Denetleme Kurulu⁸, 1982 Anayasasıyla Türkiye'de devlet teşkilatı içindeki yerini aldı. Anayasanın Yürütmeye ilişkin ikinci bölümünde 108. maddede düzenlenen bu kurulun en önemli özelliği Cumhurbaşkanı'nın isteği üzerine harekete geçebilmesi. Anayasa, bu kurulun, inceleme, araştırma ve denetleme yapabileceği kurum ve kuruluşları sayma metoduyla belirlemiştir. Bunlar sırasıyla şu kuruluşlardır: Tüm kam kurum ve kuruluşları, sermayesinin yarısından fazlasına bu kurum ve kuruluşların katıldığı her türlü kuruluş, kamu kurumu niteliğinde olan meslek kuruluşları, her düzeydeki işçi ve işveren meslek kuruluşları, kamuya yararlı dernekler ve vakıflar. Bu kuruluşlara keyfi olarak yasama organı dışında hiçbir organ veya makam ekleme yapamaz. Silahlı Kuvvetler ve yargı organlarının, Devlet Denetleme Kurulunun görev alanı dışında yer aldığı Anayasa'da açıkça belirtilmiş olsa da, görev alanı içinde sayılmamış olanlar da aynı kapsamda düşünölmek gerekir. Bu kurul, Anayasanın yürütme bölümünde yer alması ve üyelerinin hakimlik teminat ve bağımsızlığına sahip olmamaları ve de Cumhurbaşkanı tarafından atanma suretiyle göreve getirilmiş olmaları itibariyle yargısal niteliği haiz değildir. Kurulun inceleme, araştırma, denetleme faaliyetlerini gerçekleştirirken uyguladığı usul de yargısal usullerden farklıdır. Sonuçta elde edilecek olan karar bir yargı hükmü olmayıp, Cumhurbaşkanı'nın belli bir konuda bilgilenmesini sağlayacak türden bir karar olduğu için ilgililerin savunmasının alınması prosedürü söz konusu değildir.

Devlet Denetleme Kurulu'nun işlevi, İdarenin düzenli çalışmasının ve geliştirilmesinin sağlanmasıdır. Kuruluşu harekete geçirme yetkisi sadece Cumhurbaşkanı'na ait olup, kurul, kendi inisiyatifiyle harekete geçemeyeceği gibi, bu konuda, ne sade vatandaşlar, ne TBMM üyeleri, ne de İdari Kuruluşlar etkin olabilirler. Devlet Denetleme Kurulu görüşmelerini gizli yaptığı için çalışma

8 1982 Anayasası (Celâl Erkut - Selçuk Soybay).

esasının “İdare’de Şeffaflık” prensibiyle bağdaştığı söylenemez. Gizli yapılan bu görüşmelerde, başkan, üyeler, kurulun isteği üzerine sözleşmeyle işe başlayan uzman personel ve yine geçici olarak görevlendirilen müfettiş, araştırmacı ve uzmanlar bulunabilir⁹.

İnceleme faaliyeti, Cumhurbaşkanınca merak edilen bir konunun saptanması, açıklığa kavuşturulması faaliyetidir. Araştırma ise, kanunda sayılan kurum ve kuruluşlarda, örgüt, personel, bütçeleme, yatırım programları, malzeme, bina, araç, gereç, mevzuat ve usullerin; çeşitli açılardan (yerindelik, kârlılık, verimlilik, etkinlik ve yönetim ilkeleri gibi) incelenmesi, değerlendirilmesi, çözüm yollarının aranması ve önerilmesini ifade eder¹⁰. Denetim işlevi ise, kanunların yükümlülükler yüklediği kamu görevlilerinin ve kuruluşların, bu görevlerini düzenlemelere uygun yerine getirip getirmediğini, hizmetlerin, amaç, plan, bütçe, personel, örgütlenme, kadro, araç gereç ve metodlar yönünden, etkinlikle yürütülüp yürütülmediğinin; idari, mali veya hukuki bir sorumluluğunun bulunup bulunmadığının tespiti anlamını taşır¹¹.

Devlet Denetleme Kurulu, Cumhurbaşkanlığı ile olan irtibatını Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği aracılığıyla sağlar. Genel Sekreter vasıtasıyla Cumhurbaşkanı’nın onayına sunulan raporlar, incelenip onaylandıktan sonra, yine bu Sekreterlik aracılığı ile ilgili kurumlara ve Başbakanlığa iletilir. Bu raporların bağlayıcılık gücü ya da hangi kurum ya da kuruluşları bağlayacağı konusu ya da etkinliğinin ölçüsü hukuki tartışmaya açık bir konudur. Bağımsız ve tüzel kişiliğe sahip olmayan Devlet Denetleme Kurulu’nu, 1982 Anayasası sonrasında Cumhurbaşkanı’na verilmek istenen kimlikte ona yardımcı özgün bir kuruluş olarak nitelendirebiliriz. Yürütmenin bir bölümünü oluşturan Cumhurbaşkanı, 1982 Anayasası’yla, eski Anayasal düzene oranla daha çok konuda yetkili kılınmış ve bunun sonucu olarak pek tabiidir ki, ona yardımcı bazı mekanizmalara gerek duyulmuştur. Bunun en doğru örneği Devlet Denetleme Kurulu mudur, bunu, yapacağı araştırmalar çerçevesinde zaman gösterecektir, ancak sanırım Anayasayla ve Kanunla kendisine verilen inceleme alanı dışına taşamayacak ve de çok yukarıda değindiğimiz gibi bazı devlet adamlarının özel malvarlıklarının araştırılması konusuna giremeyecektir.

Şimdi de Sayıştay’ın görev ve yetkilerini, bir hukuk devleti olan Türkiye’imizdeki anayasal konumunu ele alalım. Sayıştay, 1982 Anayasası’nın üçüncü bölümünü oluşturan Yargı kısmında, yüksek mahkemelerden sonra düzenlenmesine rağmen, nev’i şahsına münhasır olarak niteleyebileceğimiz türden bir

9 Devlet Denetleme Kurulu Kurulması Hakkında Kanun ve Gerekçesi, 1981, s. 14.

10 Selçuk Soybay, Devlet Denetleme Kurulu’nun Konumu ve İşlevi (II), İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi (İHİD), Yıl 6, sayı 1-3, Aralık 1985.

11 Selçuk Soybay, a.g.m.

yargı yeridir. Prof. Dr. Lütfi Duran'ın nitelemesiyle, bir yüksek mahkeme değil ama bir idari yargı merciidir¹². Yargısal kimliğinin inceliklerinden önce, Anayasa ile bu kuruluşa verilen temel yetkiler ve görevler nelerdir, öncelikle onu inceleyerek ve sonra sırası geldikçe Sayıştay'ın diğer özellikleri üzerinde durarak konuyu açıklamak istiyorum.

1982 Anayasamızın 160. maddesine göre: "Sayıştay, genel ve katma bütçeli dairelerin bütün gelir ve giderleri ile mallarını Türkiye Büyük Millet Meclisi adına denetlemek ve sorumluların hesap ve işlemlerini kesin hükme bağlamak ve kanunlarla verilen inceleme, denetleme ve hükme bağlama işlerini yapmakla görevlidir." Sayıştay kararları aleyhine idari yargı yoluna başvurulamayacağı da Anayasa'da belirtilmiş olup, Sayıştay'ın organik ve işlevsel yönüne ilişkin birçok esas ve ayrıntının düzenlenmesi işi kanuna bırakılmıştır.

Sayıştayca verilen yargı kararlarına karşı yönetsel yargı yerlerine başvurulamaması Sayıştay'ın bir yüksek mahkeme gibi görev yaptığını göstermek bakımından ilgi çekicidir. Ancak 1982 Anayasası'nın yapılma süreci içinde Danışma Meclisi'nce önerilen metin Milli Güvenlik Konseyi tarafından değiştirilmiş ve sonuç olarak Sayıştay'ın ilk ve son derece hesap mahkemesi olduğunu belirleyen kural, madde metninden çıkarılarak şimdiki durum yaratılmıştır. Sayıştayı ilk ve son derece hesap mahkemesi olarak görmeyen Anayasa, Sayıştay'ın yargısal kararlarına karşı yönetsel yargıya başvurulamayacağını belirterek, önemli bir düzenleme çelişkisi içine girmiştir. Sayıştay, bir yüksek mahkeme değildir ama gördüğü işlevin önemine binaen yargı bölümü içinde yer almaktadır¹³.

Sayıştayın işlevsel konumu böylece saptandıktan sonra, denetim görevini TBMM adına yerine getiren bu anayasal kuruluşumuz için de, aynen Devlet Denetleme Kurulu için söylediğimiz gibi, Devlet büyüklerinin kişisel malvarlıklarını denetleme ve bu kişileri sorumlu tutma gibi bir görev verilemeyeceğini tekrarlayabiliriz. Çünkü hukuk devletinin en belirgin özelliklerinden biri tüm devlet kuruluşlarına görev ve yetkilerin ancak "kanun" adı altındaki tasarruflarla verilebileceğidir ve bunun aksini düşünebilmek asla mümkün değildir. Aksi- ni düşünmek hukuk devletini hiçe saymak gibi bir sonuç doğurur.

Anayasamızda, yasamaya ilişkin birinci bölümde 98. maddede Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bilgi edinme ve denetim yolları açıklanmaktadır. Bu yollar; soru, meclis araştırması, genel görüşme, gensoru, meclis soruşturması olarak beş türdür. Meclis, anayasayla yöntemi ve içeriği belirlenen bu araştırma mekanizmaları dışında herhangi (keyfi) bir denetim yoluna başvuramaz.

12 Lütfi Duran, "Sayıştay Yüksek Mahkeme Değil Bir İdari Yargı Merciidir", *Amme İdaresi Dergisi*, c.7, s.1.

13 A. Şeref Gözübüyük, *Anayasa Hukuku*, 3. Bası, Ankara, Eylül 1991, s.263.

Soru, Bakanlar Kurulu adına, sözlü veya yazılı olarak cevaplandırılmak üzere, başbakan veya bakanlardan bilgi istemektir (A.Y. m.98/2). Meclis içtüzüğü ise soruyu tanımlarken şöyle demektedir: “Soru, kısa, gereksiz ve şahsi mütalâa ileri sürülmeksizin bir önerge ile hükümet adına sözlü veya yazılı olarak cevaplandırılmak üzere, başbakan veya bakanlardan açık ve belli konular hakkında bilgi istemektir.” (İç Tüzük, m.94/1). Soru, bir yazılı önergeyle sorulur ama cevap yazılı veya sözlü olarak istenebilir. Soru önergesini tek bir milletvekilinin imzalaması yeterlidir. Soru önergeleri meclis başkanlığına verildikten sonra, önergeler, başkan tarafından başbakanlığa veya ilgili bakanlığa gönderilir (İç Tüzük, m.94). Meclis Başkanlığı’na kabul edilemeyecek türden sorular vardır. Bunlar, başka bir kaynaktan kolayca öğrenilmesi mümkün olan konular, tek amacı, istişare sağlamaktan ibaret olan konular ve konusu daha evvel başkanlığa verilmiş olan bir gensoru önergesiyle aynı olan sorulardır (İç Tüzük, m.95)¹⁴. Sorunun denetim mekanizmaları içinde fazla etkin bir kurum olduğu söylenemez. Soru olarak nitelendirilen denetim mekanizmasını çalıştırmak yukarıda anlatıldığı gibi oldukça kolaydır. Cezalandırma durumu yaratmayan sadece aydınlatma sağlayan bir işlevi vardır. Yazılı soru, ilgili bakan veya başbakan tarafından yazılı olarak cevaplandırılır ve tutanak dergisinde yayınlanır. Sözlü sorunun cevaplandırma yeri meclis kürsüsüdür. İlgili bakan veya başbakan bu kürsüden kendilerine önergeyle yöneltilmiş olan soruyu cevaplandırabilirler^{15 16}.

Anayasamızla öngörülen bir başka denetim ve bilgi edinme yolu, Meclis Araştırması’dır. Bu araştırma, belli bir konuda bilgi edinmek için yapılan incelemeden ibarettir. Meclis, yasama faaliyetini yerine getirirken çok çeşitli konularda bilgilenme ihtiyacı duyabilir. Hükümete sormak yerine, kendisi bizzat bu bilgileri toplamak isterse başvuracağı yol budur. Bu yola başvurabilmek için Meclis Başkanlığı’na bu konuda bir önerge verilmesi gerekmektedir. Hükümet, siyasi parti grupları veya en az on milletvekili bu önergeyi vererek gerekli prosedürü başlatabilirler. Meclis Genel Kurulu, bu araştırmanın açılmasına karar verdiği takdirde araştırmanın yürütülmesi işi özel bir komisyona verilir. Komisyonun Ankara dışında da çalışması ve çeşitli devlet kurum ve kuruluşlarından gerektiğinden ilgilileri çağırıp bilgi alması mümkündür. Bu kurum ve kuruluşlar arasında, bakanlıkları, KİT’leri, TRT’yi, kamu yararına çalışan dernekleri, banka ve mesleki kuruluşları sayabiliriz. Devlet sırları ile ticari sırlar meclis araştırması kapsamı dışında tutulmuştur. İlgili komisyon, meclis

14 Ergun Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 1989.

15 A.Ş. Gözübüyük, a.g.c., s.203.

16 1982 A.Y. (Erkut Soybay), s.31.

araştırması sonucunu bir raporla meclise sunar. Bu rapor hakkında genel kurulda genel görüşme açılır fakat görüşme sonunda herhangi bir karar alınmaz ve hükümetin sorumlu tutulması mümkün olmaz. Araştırma sonunda, hükümet politikasında izlenen stratejilerde kusurlar ortaya çıkarılmışsa, gensoru önergesi verilmek yoluna gidilir. Bu vasıtayla hükümetin siyasal sorumluluğu gerçekleştirilebilir¹⁷.

GENEL GÖRÜŞME, 1924 Anayasası'nda yer almayan, Türk Hukuku'na 1961 ve 1982 Anayasalarıyla giren bir denetim mekanizmasıdır. Bu mekanizmadan amaç meclis denetiminin etkinliğini arttırmaktır. Etkinlik derecesi açısından soru ile gensoru arasında bir yoldur¹⁸. Genel görüşme meclis görüşmelerini çok yanlı bir duruma getirir. Genel görüşmeye meclis grupları ve içtüzükte belirtilen sayıda milletvekili katılabilir. Genel Görüşme önergesi üzerinde önce öngörüşme, sonra özel gündemli asıl görüşme yapılır. Görüşmeler konusunda hükümetle ilgili herhangi bir güven oylaması söz konusu değildir. Aynen soruda olduğu gibi Genel Görüşme de belli bir konunun açıklığa kavuşturulmasına yarayan bir araçtır.

MECLİS SORUŞTURMASI, Başbakan veya bakanların görevleriyle ilgili "cezai" sorumluluklarının araştırılmasını sağlayan bir denetim aracıdır. 1982 Anayasası'na göre, meclis soruşturması açılabilmesi için TBMM üye tamsayısının en az onda biri önerge vermelidir. Meclisin bu istemi görüşme süresi bir aydır. Soruşturma açılması yolunda karar verilmesi halinde prosedür şöyle işler: Meclisteki siyasi partiler, güçleri oranında komisyona verebilecekleri üye sayısının üç katı aday gösterirler. Bu adaylar içinden her parti için ayrı ayrı ad çekmek suretiyle onbeş kişilik bir komisyon kurulur. Komisyon yaptığı soruşturmanın sonucunu belirten raporu iki ay içinde meclise sunar. Gerekirse iki ay ek süre kullanılır. Meclis'te bu rapor öncelikle görüşülür ve gerekirse ilgilinin Yüce Divan'a sevkine karar verilir. Yüce Divan'a sevk kararı ancak Meclis üye tamsayısının salt çoğunluğu ile alınır. Meclisteki siyasi parti gruplarında meclis soruşturması ile ilgili görüşme yapılamaz ve karar alınamaz (Anayasa, m.100). Amaç, bu denetim yolunun (yarı yargısal olduğu söylenebilir) siyasi amaçlarla kullanımını önlemektir. Meclis Genel Kurulu, ilgili bakan veya başbakanı, Yüce Divan'a sevk edip etmeme konusunda soruşturma komisyonunun raporu ve önerisiyle hiçbir şekilde bağlı değildir. TBMM kararı ile Yüce Divan'a verilen bir bakan bakanlıktan düşer. Başbakanın Yüce Divan'a sevki halinde hükümet istifa etmiş sayılır (Anayasa, m.113/3)¹⁹.

17 Ergun Özbudun, a.g.e., s.279.

18 Ergun Özbudun, a.g.e., s.278.

19 Ergun Özbudun, a.g.e., s.279-280.

GENSORU, parlamenter denetim yolları arasında, hükümetin veya bir bakanın siyasi sorumluluğuna yol açabilecek olan tek yoldur, yani bu yolla bakan veya başbakan meclisce görevden uzaklaştırılabilir. Meclis soruşturması sonucunda da Yüce Divan'a sevk edilen bir bakan bakanlıktan düşmektedir ancak bu yol sadece cezai sorumluluk sözkonusu olduğunda kullanılmaktadır.

Gensoru önergesi bir siyasi parti grubu adına veya en az yirmi milletvekilinin imzasıyla verilir. Bundan sonraki prosedür şöyle devam eder: Önerge verilmişinden sonraki üç gün içinde bastırılarak üyelere dağıtılır; dağıtılmasından sonraki on gün içinde gündeme alınıp alınmayacağı görüşülür. Bu görüşmede söz alıp konuşma yetkisi, önerge sahiplerinden birine, siyasi parti grupları adına birer milletvekiline, Bakanlar Kurulu adına Başbakan veya bir bakana verilebilir. Gündeme alma kararıyla birlikte gensorunun görüşülme günü de belli edilir. Görüşme için gündeme alma kararından itibaren en az iki gün geçmelidir fakat bu süre yedi günden de fazla olmamalıdır. Gensoru görüşmelerinde, üyeler veya gruplar gerekçeli olarak güvensizlik önergeleri verirler. Bakanlar Kurulu da güven ister. Oylama bir tam gün sonra yapılır. Bakanlar Kurulu'nun veya bir bakanın düşürülebilmesi üye tam sayısının salt çoğunluğu ile mümkündür. Oylamada sayılan yalnızca güvensizlik oylarıdır. "Cooling-off period" yani serinleme süresi anlamına gelen bir ve iki günlük süreler kızıışan siyasi arenada istikrar sağlanmasına yarar. Milletvekillerinin daha tutarlı ve soğukkanlı karar vermelerine hizmet eder²⁰.

Meclisin denetim yolları bunlardan ibarettir. Kurallarına uymak koşuluyla bu yollardan uygun olanıyla istenilen denetimin yapılması mümkündür. Bütün bu anlatılanlardan çıkarılması gereken sonuçlar vardır. Toplumda medyanın, politikacıların ve bilim adamlarının yeri ve önemi yadsınamaz. Ancak medya ile ilgili olarak kaleme alınmış bir tezde aynen şu ibareye yer verilmektedir:

"Günümüzde medyanın en önemli işlevi ne sistemin propagandasını yapmak, ne de topluma haber iletmek değildir. Tek ve önemli amaç para kazanmak haline gelmiştir. 1980'lerle birlikte yaşanan medyanın ticarileşmesinin çocukların gördükleri zararların dışında da, toplumsal yüzeysel bir popüler kültür yaratması ve halkı madde değerlere yönlendirmesi gibi çok önemli sorucları olmaktadır"²¹.

Günümüzde medya, tekelleşme eğilimi içinde olan medya politikaya iyiden iyiye el atmıştır. Demokratik süreç içinde bu gayet doğal karşılanabilir ancak medya politikacı ilişkilerinde yeterli olgunluğa ulaşıldığını söylemek mümkün değildir. Hukuka ve hukuk devletine saygılı olmak bir bilinç, bilgi ve birikim işidir.

20 Ergun Özbudun, a.g.c., s.281.

21 Emir Turam, Medyanın Siyasi Hayata Etkileri, İrfan Yay., 1994, s.38.

Yeniden asıl konumuza dönecek olursak, kanunların değiştirilmesi ve bazı kurum ve kuruluşların (örneğin Sayıştay ve Devlet Denetleme Kurulu) yeri görev ve yetkilerle donatılmaları her zaman mümkündür. Ancak hukukun sınırlarını (kişisel amaçlarla) sürekli zorlayarak birtakım aldatmacalarla vatandaşı yanıltmak öncelikle politikaya daha sonra demokrasiye ve Devletin gücüne olan güveni zedeler. Politik platforma çıkma cesaretini gösteren insanların herşeyden önce söyledikleri sözleri doğru mesnetlere dayandırabilecek kültür ve birikime gereksinimleri vardır. “Biz yaptık, oldu.”, “Anayasayı bir kere ihlal etmekten bir şey çıkmaz.” niteliğindeki anlayışlar Demokratik Devlete olan inancı sarsacak türden büyük gaflardır ve Türk siyasi tarihinin yüzkaraları olarak zamanı geldiğinde çeşitli yazarlar tarafından ifade edilmektedir. Benzer gafları tekrarlamak; sistemi yıpratmak, hukuka olan güveni sarsmak ve siyaseti ciddiyetten uzaklaştırmak olur. Politika ciddi bir iştir. Mutlaka hukuki temellere oturması icabeder. Her siyasetçinin ismi gibi hiç aklından çıkmaması gereken ide “Türkiye’nin Bir Hukuk Devleti olduğu”dur ve ayrıca hukuk devleti olduğunu yüzeysel olarak bilmek yetmez. Politikacıların ve yöneticilerin bu kavramın (kurumun) anlamını bütün boyutlarıyla içlerine sindirmeleri gerekir.